

9. התפתחות פסיכוטית

הדברים נפרמים, המרכז מתפרק,  
האנרכיה נכרכת על העולם.

ו. ב. ייטס

כבר ראינו, במיוחד במקרים של דוד ופיטר, גילויים סכיוואידים המתקרבים לגבולה של הפסיכוזה הגלויה. בפרק זה נבדוק כמה מן הדרכים החוצות את קו הגבול אל תוך המצב הפסיכוטי. וכאן, כמובן, אי אפשר לעשות תמיד הבחנות חדות בין שפיות לטירוף, בין הסכיוואיד הבריא והפסיכוטי. התפרצות הפסיכוזה היא לפעמים כה דרמטית ופתאומית, וגילויה הם כה חד-משמעיים, שאין שאלה או ספק לגבי האבחון. אלא שבמקרים רבים, אין שינוי איכותי כה פתאומי וגלוי, אלא התפתחות המתמשכת לאורך שנים, ללא שום נקודה בודדת שבה מתחזור האם עברנו נקודה קריטית כלשהי. כדי להבין את אופי המעבר מן השפיות למחלת-הרוח, כשנקודת המוצא היא הצורה המיוחדת של עמדה קיומית סכיוואידית שתוארה לעיל, יש לעיין באפשרויות הפסיכוטיות המתעוררות מתוך הקשר אכזיסטנציאלי מיוחד זה. אמרנו שהאני, ברצותו לפתח ולקיים את זהותו ועצמאותו, וגם להתגונן כנגד הסכנות והאיומים מצד העולם, ניתק עצמו מכל קשר ישיר עם זולתו והשתמש בעצמו כאובייקט לעצמו: כלומר, הוא נעשה קשור ישירות רק לעצמו. תפקודיו היסודיים נעשים איפוא תצפית ופנטזיה. וכל עוד הוא מצליח בכך, בהכרח נתקל האני בקושי לקיים תחושת מציאות, שכן איננו נמצא "במגע" עם המציאות, ואינו "פוגש" בה למעשה. כפי שמינקובסקי (1953) ניסח זאת, ישנו אובדן של "מגע חי" עם העולם ובמקומו. כפי שראינו, מופקד הקשר עם אחרים ועם העולם

בידי מערכת אני שקרי, שלתפיסותיה, רגשותיה, מחשבותיה, ופעולותיה יש "מקדם" מציאות נמוך יחסית.

בעמדה זאת עשוי האדם להופיע כנורמלי יחסית, אבל הוא מקיים תדמית חיצונית זאת של נורמליות באמצעים הנעשים יותר ויותר אבנורמליים ונואשים. האני מתמסר לדמיונותיו בתוך "עולם" פרטי של דברים "מנט-ליים", כלומר של אובייקטים משלו, ומשקיף על האני השקרי, שהוא לבדו מעורב ב"עולם החיצוני". מאחר שקומוניקציה ישירה עם אחרים בעולם ממשי משותף זה, נמסרה למערכת האני השקרי, הרי שרק דרך תיווך זה יכול האני להתקשר עם העולם החיצון. מכאן, מה שנתפס קודם כהגנה או מחסום המונעים התנגשות קורעת מן האני, עשוי להפוך לחומות-כלא שמתוכו שוב אין האני יכול להימלט. ההגנות כנגד העולם שוב אינן ממלאות אף את הפונקציות הראשוניות שלהן: למנוע התנגשויות-רדיפה (implosion) ולשמור על קיום האני, על-ידי מניעת היותו נתפס ומטופל כדבר על-ידי הזולת. החרדה חוזרת ומתעצמת לכדי דרגה שלא נודעה עוד. אי-הממשות של התפיסה ושל תכני מערכת האני השקרי מתרחבת עד כדי הרגשות "מוות" של העולם החיצון כמכלול, מתפשטת לגוף, ומחלחלת אפילו לתוך האני ה"אמיתי". כל-דבר נעשה רווי לא-כלומיות. האני הפנימי עצמו נעשה לגמרי בלתי ממשי או דמיוני, מנותק, מת, ובלתי מסוגל לקיים עוד אפילו אותה תחושה רופפת של זהות שהיתה לו. מצב דברים זה מוחמר על-ידי השימוש בהגנות המסוכנות ביותר, כמו למשל ההימנעות מלהיות מזוהה על מנת לקיים זהות (ומאחר שכפי שצינינו כבר לעיל, מושגת ומקוימת זהות באופן דו ממדי, היא דורשת הכרה של אדם על-ידי אחרים, ולא רק הכרה פשוטה כזו שאדם מספק לעצמו), או טיפוח מכוון של מצב המוות-בהיים כהגנה כנגד כאב החיים.

מאמצים המושקעים הן בהסתגרות נוספת של האני והן בהחייאתו, מתמזגים ומצטרפים בכיוון אחד — לקראת הפסיכוזה. בדרך מסוימת, מנסה האדם הסכיוואידי באורח נואש להיות הוא עצמו, למצוא מחדש את הווייתו ולשמר אותה; אלא שקשה מאד לשחרר את התשוקה להיות — מן התשוקה לאי-הווייה, מאחר שהרבה ממה שעושה האדם הסכיוואידי הוא מעצם טבעו כפול-משמעות עד אין מוצא. האם ניתן להכריע ולומר שפיטר ניסה להרוס את עצמו או לקיים את עצמו? אין לכך תשובה אם נחשוב על שני המונחים כמוציאים זה את זה מכלל אפשרות. הגנותיו של פיטר כנגד החיים, היו במידה רבה יצירת צורת מוות בתוך החיים, שלכאורה

הכילה בתוכה מידת-מה של שחרור מחרדה, לפחות לזמן-מה. כדי להתקיים היה עליו, כביכול, להיזקק להעמדת-פנים של מוות. הוא יכול היה "להיות עצמו" כשהיה בגדר אנונימי או אינקוגניטו, כלומר, כשלא היה מופר לאחרים או שיכול היה להרשות לעצמו להיות מוכר לאחרים אם לא היה הוא עצמו; כפל-פנים זה לא יכול היה להאריך ימים, מאחר ש"תחושת זהות דורשת קיום האחר המכיר אותך", ומזיגת הכרה זו בכך על-ידי אדם אחר עם הכרה-עצמית. אי אפשר להמשיך לחיות לאורך ימים בדרך בריאה אם אדם מנסה להיות בלתי קשור לכל האחרים ומנותק אפילו מחלק גדול של הווייתו שלו.

צורה כזאת של קיום-עם-אחרים תניח מראש יכולת לקיים מציאות עצמית באמצעים של זהות אוטיסטית מיסודה. היא תניח מראש שבסופו של דבר אפשר להיות אנושי בלא קשר דיאלקטי עם הזולת. נראה כאילו כל תכליתו של תמרון זה הוא שימור הזהות ה"פנימית" מפני הרס דמיוני שיבוא ממקורות חיצוניים, על-ידי איסור כל נגיעה ישירה מבחוץ באני "פנימי" זה. אבל בלא שה"אני" יוגדר על-ידי הזולת, ויחויב ליסוד ה"אובייקטיבי" ובלא שיחיה בקשר דיאלקטי עם אחרים, אין ה"אני" יכול לקיים שום זהות או חיות, ולו גם רופפת וקלושה כזאת שכבר היתה לו.

השינויים שעובר האני "הפנימי" תוארו כבר בחלקם, ואפשר לסכםם כדלהלן:

1. הוא נעשה "מדומיין", הוא "מתאייד" ומאבד כל זהות מעוגנת כהלכה.
  2. הוא נעשה בלתי מציאותי.
  3. הוא מתדלדל, מתרוקן, נעשה מת ומנותק.
  4. הוא נעשה יותר ויותר טעון שנאה, פחד, וקנאה.
- אלה הם ארבעה אספקטים של תהליך אחד, כפי שהוא נראה מנקודת מבט שונות.

גיימס הגיע, מבחינת תהליך זה, עד לגבולות השפיות, ואולי אף הלאה מהם. צעיר זה בן העשרים ושמונה טיפח במכוון, כפי שזוהי קורה לעתים תכופות, את הפיצול בין מה שהוא ראה כ"אני האמיתי" ובין מערכת האני השקרי שלו.

מבחינתו, כמעט כל דרך של הסתכלות, של מחשבה או של פעולה, היו שקריות ובלתי ממשיות. לראות, לחשוב, להרגיש, לפעול — כל זה היה



"מיכני" ו"בלתי-אמיתי" משום שהיתה זו הדרך שבה "הם" ראו דברים, חשבו, חשו, או פעלו. כשיצא בבוקר לדרך לרכבת, אם פגש מישהו, היה מתאים אליו את צעדו, משוחח וצוחק על אותם דברים שהכל שוחחו וצחקו עליהם. "אם אני פותח את הדלתות לפני מישהו כדי שיעבור לפני, אין זה מתוך גימוס או כבוד לזולת, אלא פשוט אמצעי לפעול ככל האפשר כפי שפועלים אחרים". אלא שמאמציו להופיע כדומה לאחרים היו מלווים באיבה כזאת כלפי האחרים ובוז כלפי עצמו שהתנהגותו בפועל היתה מוצר מוזר של קונפליקט בין החבאה וגילוי של רגשותיו "האמיתיים".

הוא ניסה לבסס את זהותו בדרך של אידיאות אכסצנטריות. הוא היה פצי-פיסט, תיאוסוף, אסטרולוג, ספיריטואליסט, מקובל, צמחוני. נראה שהעובדה שיכול היה לחלק עם אחרים לפחות את רעיונותיו המוזרים, היתה אולי בגדר הגורם החשוב ביותר בשימור שפיותו. שכן באותם תחומים מוגבלים היה יכול לפעמים להיות עם אחרים ולשתפם ברעיונותיו והוויותיו המיוחדות. אלא שרעיונות כאלה בתרבותנו המערבית העכשווית נוטים לבודד אדם, ואם אינם משמשים להיקלטותו בתוך קבוצה קטנה של "אכסצנטריים" כמוהו, עומד בידודו בסכנה של מעבר לפסיכוזה. למשל, "דימוי הגוף" שלו השתרע מאז טרם-היוולדו ועד לאחר-המוות, והפריך את ההגבלות המקובלות של מקום וזמן. היו לו נסיונות "מיסטיים" שונים שבהם חש עצמו מאוחד עם המוחלט, עם "המציאות האחת". החוקים ששלטו בעולמו ושהוא "הכיר" אותם באופן סודי, היו לגמרי מגיים. על אף העובדה שבמקצועו היה כימאי, לא היתה אמונתו "האמיתית" בחוקי הכימיה והמדע אלא באלכימיה, מגיה שחורה ולבנה, ואסטרולוגיה. ה"אני" שלו, שהוגשם רק באופן חלקי ביותר, אפילו ביחסיו עם אלה שחלקו על השקפותיו, נעשה יותר ויותר תפוס, ואפילו הפך בעצמו לחלק מעולם המגיה. האובייקטים של פנטזיה או דמיון נשמעים לחוקים מגיים; יש להם יחסים מגיים, ולא יחסים אמיתיים. וכשה"אני" נעשה יותר ויותר פעיל ביחסי פנטזיה, פחות ופחות משתתף ביחסים אמיתיים — הוא מאבד את המציאות שלו עצמו. הוא נעשה, בדומה לאובייקטים שאליהם הוא קשור — פנטום מגי. השלכה אחת לכך היא שעבור "אני" כזה, כל דבר הופך לאפשרי, ואינו מותנה במציאות, בצורך, בתנאים ובמוחלט. "אני" כזה יכול להיות כל אחד, בכל מקום ולחיות בכל תקופה שהיא. וכך קרה בהדרגה לגיימס. הוא הלך והשתכנע שיש לו כוחות דמיוניים (קבליים, מגיים, מיסטיים), אמנם מעורפלים ובלתי מוגדרים, אבל תורמים

לרעיון שאין הוא פשוט גיימס כאן ועכשיו, בן להורים כאלה; אלא משהו מיוחד מאד, בעל שליחות יוצאת מן הכלל, אולי התגשמות שניה של בודהא או של הנוצרי. כלומר, האני "האמיתי", ששוב איננו קשור בגוף בן-התמותה, נעשה מין דמיון בעצמו, מתאייד לכדי פנטום בר-שינוי ופרי דמיון. ובו בזמן, בידודו של האני כהגנה כנגד הסכנות מבחוץ המור-גשות כאיום לזהותו, מביא לאובדן כל זהות ולו גם קלושה, שעוד היתה לו. ויותר מכך, ההסתגרות מפני המציאות מביאה להתרוששות ה"אני" עצמו, האומניפוטנטיות שלו מבוססת על אימפוטנטיות. חירותו פועלת בחלל ריק. פעילותו נטולת חיים. האני מתיבש ומת לאטו. בעולם החלום שלו חש עצמו גיימס אפילו ברדד יותר ובעולם שומם יותר, מאשר בקיומו הער. למשל:

1. מצאתי עצמי בכפר. אני מבין שהוא נטוש: הוא חרב; אין בו חיים...
2. עמדתי באמצע נוף שומם, שטוח לגמרי. לא נראה שום סימן חיים. עשב היה נדיר, ורגלי נתקעו בכוח...
3. הייתי במקום בודד של סלעים וחול. ברחתי לשם מפני משהו; עכשיו הייתי מנסה לחזור לאן שהוא אבל לא ידעתי באיזו דרך...

האירוניה הטרגית נעוצה בכך שלבסוף אפילו חרדה אינה נמנעת. הנפוך הוא, החרדה והנלווה אליה הופכים, בעצם, למענים יותר, בשל חלחולה של תחושת ריקות ומוות לתוך כל מצבי הערות והחלום. האני יכול להיות "אמיתי" רק ביחס לדברים ואנשים אמיתיים. אלא שהוא מפחד מפני היבלעות בכל יחס שכזה. אם ה"אני" מגיע מתוך כך לכדי יחס רק עם אובייקטים של פנטזיה, הרי בעוד שאני שקרי מסתדר עם העולם, מתרחשים שינויים קיומיים עמוקים בכל מישורי החוויה. אנו חוזרים איפוא למצב שכבר תיארנו, שבו האני, בהיותו טרנסצנדנטי, ריק, אומניפוטנטי, חופשי לפי דרכו, נעשה לכל-אחד בדמיון, ולאף-לא-אחד במציאות.

האני הזה מתקשר קודם-כל לאובייקטים של הפנטזיות שלו עצמו. ובהיותו עד כדי כך אני של פנטזיה הוא מגיע לכדי התאיידות. בפחדיו מפני עימות עם ההתחייבות ליסוד האובייקטיבי, הוא מנסה לשמר את זהותו; אבל משום ששוב אינו מעוגן במציאות, במותנה המוחלט, הוא עומד בפני הסכנה לאבד מה שניסה להציל מעל לכל. באבדו את המותנה, הוא מאבד את זהותו; באבדו מציאות, הוא מאבד את האפשרות לתרגל חופש-בחירה ממשי בעולם. בבריחה מפני הסיכוי להיהרג — הוא הופך למת. ושוב אינו חוזה את



העולם בדומה לאחרים, למרות שהוא יודע עדיין כיצד זה בשביל אחרים, גם אם לא עבורו. אבל התחושה המיידית של ממשות העולם אינה יכולה להתקיים על-ידי מערכת האני השקרי. ויותר מכך, מערכת האני השקרי אינה יכולה להביא את המציאות לכדי מבחן, שכן בחינת מציאות דורשת רוח עצמאית היכולה לבחור בטובה שבין האפשרויות, והיעדרה של רוח עצמאית כזאת הוא שקובע את שקריותו של האני השקרי.

כשחוויה מן העולם החיצון מסתננת לתוך האני הפנימי, שוב אין האני הזה יכול לחוש או לבטא את תשוקותיו שלו בדרך שתהא מקובלת מבחינה חברתית. מקובלות חברתית נעשתה רק תחבולה, טכניקה. השקפתו שלו על הדברים, המשמעות שיש להם לגביו, הרגשותיו, ביטויו, נעשים לפחות מוזרים ואכסצנטריים, אם לא מטורפים. האני נשאר סגור יותר ויותר בתוך המערכת שלו, בעוד שהסתגלות והתאמה לנסיגות המשתנים מנוהלים על-ידי האני השקרי. מערכת אני שקרי זאת היא פלסטית לכאורה, פועלת עם אנשים חדשים, ומסתגלת לסביבות משתנות. אבל האני אינו משתנה עם השינויים בעולם האמיתי. האובייקטים של יחסי הפנטזיה שלו הן אותן דמויות בסיסיות למרות שעובר עליהן שינוי, למשל, בכיוון של אידיאלי-זציה, או שהן נעשות יותר מציקות. אין מחשבה של בקורת, בחינה, תיקון דמויות-פנטום (אימגו) אלה במונחים של מציאות. למעשה אין גם הודמנות לעשות זאת. עכשיו גם האני עושה כל מאמץ לפעול על המציאות, ולהפעיל שינויים ממשיים לגביה.

בעוד שעל שהאני והאימגוס שלו חל השינוי שתואר לעיל, עוברת מערכת האני השקרי שינויים מקבילים.

נזכור את המצב המקורי, שהוצג באופן סכמטי כך: עצמי = (גוף-עולם) הגוף הוא רמת מערכת האני השקרי אבל מערכת זאת נתפסת על-ידי האדם כמתפרשת אל מעבר לפעילות גופנית בלבד. היא מורכבת במידה רבה מכל אותם אספקטים של "ההוויה" שלו, ש"האני" הפנימי דוחה משום שאינם ביטוי של האני שלו. כך, כמו במקרהו של גיימס, בעוד שהאני נסוג לתוך יחסי פנטזיה יותר ויותר אכסקלוסיביים, משתללת מערכת האני השקרי יותר ויותר על הוויית הפרט, עד כדי כך שלמעשה הכל נתפס כשייך לה. גיימס, לבסוף, שוב לא יכול היה כמעט לתפוס אובייקט כלשהו דרך חזות, קול, מגע,\* או לעשות מעשה כלשהו בלא

\* היחס שבין האיכויות השונות של החושים, לא הובהר דיו לפי שעה.

לחוש ש"אין זה הוא עצמו". הבאנו כבר כמה דוגמאות לכך, ואפשר להוסיף עליהן כהנה וכהנה, שכן בדרך זאת הוא חש את פעולותיו בבית, בעבודה, ועם חברים. התוצאות של דרך קיום זאת לגבי אופי מערכת האני השקרי ניתנות עתה לסיכום כדלהלן:

1. מערכת האני השקרי נעשית יותר ויותר שליטה.
2. היא עמוסה בקטעי התנהגות כפייתיים.
3. היא נעשית יותר אוטונומית.
4. כל השייך אליה הופך ליותר ויותר מת, אי-מציאותי, מזויף, מיכני.

ניתוקו של האני מן הגוף והקשר הקרוב שבין הגוף ואחרים, מוביל לעמדה הפסיכוטית שמתוכה נתפס הגוף לא רק כפועל על מנת לספק אחרים ולהסכים עמהם, אלא כנמצא בפועל בבעלותם של אחרים. האדם מתחיל להימצא בעמדה שבה הוא מרגיש לא רק שתפיסותיו הן מזויפות משום שהוא מסתכל ללא הרף על דברים דרך עיני אנשים אחרים, אלא שהם משטים בו משום שהם מסתכלים על העולם דרך עיניו שלו.

גיימס הגיע כמעט לנקודה זאת. הוא הרגיש כבר שהמחשבות שב"מוחו", כפי שניסח זאת תמיד, לא היו באמת שלו. רוב פעילותו האינטלקטואלית היתה בגדר נסיון להשיג בעלות על מחשבותיו; להביא את מחשבותיו, ורגשותיו אל תחת שליטתו שלו. אם למשל, אשתו מגישה לו ספל חלב בערב, בלא לחשוב, הוא יחייך ויאמר "תודה לך". אבל מיד יוצף בסלידה כלפי עצמו. אשתו פעלה באופן מיכני והוא הגיב במונחים של אותה "מיכניקה סוציאלית" האם הוא רצה חלב, האם הוא רצה לחייך, האם הוא רצה לומר "תודה"? לא. ובכל זאת עשה כל זאת.

מצבו של מי שנמצא בעמדתו של גיימס הוא קריטי. הוא נעשה במידה רבה בלתי-ממשי ומת. ממשיות וחיות שוב אינן מורגשות ישירות, על אף שתחושת אפשרותן לא אבדה. לאחרים יש ממשיות וחיות. ממשיות וחיות קיימות, אולי בטבע (וליתר דיוק בתוך גופה של אמא טבע) או שאפשר להשיגן בכמה סוגי חוויה: אפשר להשיגן על-ידי אמצעים ושליטה אינטלקטואלית. האני, בכל אופן, עמוס שנאה בקגאתו לחיים עשירים, תוססים, שופעים, שהם תמיד מחוץ לו; תמיד שם, ולעולם לא כאן. האני, כפי שאמרנו, הוא ריק ויבש. אפשר לקרוא לו אני אורלי כל עוד הוא ריק וגם עורג וגם חושש להתמלא. אבל האורליות שלו היא כזאת שאין להרוותה על-ידי שום כמות של שתיה, יניקה, אכילה, לעיסה, בליעה. היא

בלתי מסוגלת להבליע לתוכה דבר. היא נשארת חור חסר תחתית, קיבה פעורה שאין למלאה לעולם. אשמה, שהיתה יכולה להתעורר אם היה אפשר לבלוע ולהרוס את העולם כאוכל, לשם מטרות קונסטרוקטיביות, אינה יכולה להתעורר. האני מנסה להרוס את העולם על-ידי הפיכתו לעפר ואפר, בלא להבליעו. שנאתו עושה את האובייקט ללא-כלום, בלא לעכל אותו. וכך, למרות שה"אני" שומם, ומקנא נואשות בטוב (חיים, ממשות) שהוא מאמין כי מצוי הוא אצל אחרים, נאלץ הוא להרסו במקום לקלטו לתוכו. זה הופך לשאלה של "השגת" חיים וממשות בדרך כלשהי שלא תביא להכחדתו של האני. אבל הרס המציאות ורכישתה המתרתית הם בעיקר תהליכים מגיים בשלב זה. דרכים מגיות אלה של רכישת המציאות כוללות:

1. מגע.
2. העתקה, חיקוי.
3. צורות מגיות של גניבתה.

האדם עשוי אפילו למצוא מידת־מה של עידוד אם הוא יכול לעורר בתוך עצמו רושם מידי של ממשות באחרים (שיטות אלה מומחשות במקרה של רוז, עמוד 115). נסיון נוסף לחוות רגשות חיים ממשיים יכול להיעשות על-ידי נתינה עצמית לכאב או פחד עז. כך, אשה סכיופרנית אחת שהיתה נוהגת לכבות את הסיגריות שלה על גב ידה, להדק את בהונותיה לתוך חורי עיניה, לתלוש לאט את שערה וכיוצא באלה, הסבירה שעשתה דברים כאלה במטרה להשיג משהו "ממשי". חשוב ביותר להבין שאשה זאת לא חיפשה סיפוק מזוכיסטי; ושלא היתה אטומה לכאב. התחושות שלה לא היו עזות פחות מן הנורמליות. היא יכלה לחוש כל דבר מחוץ לתחושת חיות וממשות. מינקובסקי מוסר שאחת מן הפציינטיות שלו הבעירה את בגדיה מתוך סיבות דומות. הסכיוואיד הקר מסוגל אפילו, בחפשו תחושות עזות, לדחוף עצמו לתוך סיכונים קיצוניים במטרה "לעורר קצת חיים בתוכו", כפי שפציינט מסוים ביטא זאת. הולדרלין כתב: "הו את, בת האתר, הופיעי לפני מתוך גני אביך, ואם לא תוכלי להבטיחני אושר בן־תמותה, אזי הפחיד, הפחיד את לבי במשהו אחר". אלא שנסיונות אלה הם נסיונות שוא. גיימס ניסח זאת, כמעט במלות התחינה של קפקא: "המציאות מתרחקת ממני. כל דבר שבו אני נוגע, כל דבר שאני חושב, כל אחד שאני פוגש, הופך לבלתי ממשי מרגע התקרבי אליו..."



האני-ואתה-ביחד, האנחנו, עשויות גשים להפוך ליותר מרוחקות ומאיי-מות מאשר גברים. התקוה האחרונה לנקודת-שביירה של מה שבינס-ואנגר (1942) מכנה הצורה הדואלית של היות-בעולם, יכולה להופיע דרך התקשרות הומוסקסואלית, או קשר האהבה האחרון יכול להיות עם ילד או חיה. בוס (1949) מתאר את התפקיד שאהבה הומוסקסואלית מילאה אצל גבר שהאני שלו ועולמו הוצרו והתכווצו בכידוד שלו:

איש זה, שאצלו אפילו "הקרקפת ושרירי-הלב" מתכווצים, מסוגל פחות ופחות "להגיע החוצה" לשם הרחבה והעמקה של מלאות קיומית שבקשר האהבה שבין גבר לאשה. שוב אינו יכול להגיע ל"כרכה השמימית", ל"רגש ולאור" שהאהבה לבן-הדוד אמרה לגביו פעם. הצעד הראשון בתהליך ההתרוקנות הגוברת של קיומו היה שהאשה איבדה את בהירות אהבתה, בהיותה קוטב שונה, רחוק ו"זר" של הקיום; היא נעשתה "חיוורת", "מקסם-שוא", אחר כך יצגה "מזון שאינו ניתן לעיכול" ולבסוף נשמטה לגמרי מתוך מסגרת עולמו. כשהסכיוופרניה המתקדמת שלו "הקי" זה את גבריותו, וכשרוב רגשותיו הזכריים "התנדפו", הוא חש פתאום, ולראשונה בחייו, נמשך ל"פתוח עצמו" לצורה מסוימת של אהבה הומוסקסואלית. הוא תיאר בצורה חיה ביותר כיצד באהבה הומוסקסואלית זאת הוא הצליח לחוות לפחות חצי ממלאות הקיום. לא היה עליו ל"יגע" עצמו הרבה על-מנת להגיע לחצי-מלאות זאת, היתה סכנה מועטת של "איבוד-עצמו" ו"כליה" בתוך חוסר גבולות, בתוך מידה ועומק מוגבלים אלה. להיפך, האהבה ההומוסקסואלית יכלה "להשלים" את קיומו לכדי "אדם מלא".

בוס אומר, וסבורני בצדק, כי:

תצפית זאת זורקת אור חדש על הצהרתו החשובה של פרויד שנטיות הומוסקסואליות מצויות בכל פרנאיד. פרויד מאמין שהומוסקסואליות זאת היא הסיבה להתפתחות מחשבות רדיפה. אנחנו, בכל זאת רואים בשתי התופעות, בסוג של הומוסקסואליות ובמחשבות הרדיפה, שתי צורות מקבילות של ביטוי אותה התכווצות סכיוופרנית והרס הקיום האנושי, כלומר שני נסיונות שונים לאסוף מחדש את חלקיה האבודים של האישיות (עמ' 4-122).

האדם מצוי בעולם שבו, כמו בסייטי לילה מסוימים, כל דבר שהוא קרב אליו הופך למת. יש עכשיו אולי רק שתי אפשרויות נוספות הפתוחות לפניו בשלב זה:

1. הוא יכול להחליט ל"היות עצמו" על אף הכל, או
2. הוא יכול לנסות לרצוח את האני שלו.

שתי התכניות האלה, אם יגשימו, עלולות להוביל לפסיכוזה גלויה. נבדוק אותן בנפרד.

האדם שמערכת האני השקרי שלו נשארה שלמה ולא נפגעה על-ידי התקפות מצד האני, או על-ידי הצטברות של קטעים חולפים של התנהגות זרה, עשוי להופיע לכאורה כנורמלי לחלוטין. ובכל זאת, מאחורי חזות בריאה זאת עשוי להתרחש באורה תרישי וסודי, תהליך פסיכוטי פנימי.

ההסתגלות וההתאמה המוצלחות והנורמליות לכאורה לחיים הרגילים, נחשבות בכל-זאת על-ידי האני ה"אמיתי" שלו כהעמדת פנים יותר ויותר מבישה ו/או מגוחכת. ה"אני" שלו, ביחסי הפנטזיה שלו, נעשה יותר ויותר אוורירי, חופשי מן האפשרויות והצרכים הנערמים עליו כאובייקט בין אחרים בעולם, כשהוא יודע שהוא יחויב להיות בן הזמן והמקום, נתון לחיים ולמוות, ומוגשם בבשר זה ובעצמות אלה. אם ה"אני" האוורירי הזה בדמיון מממש עכשיו את התשוקה לברוח מפני סגירותו, לסיים את העמדת הפנים, להיות ישר, ולהצהיר ולהודיע את עצמו ללא כפלי-פנים, הרי שניתן לחזות בהתפרצותה של פסיכוזה חריפה.

אדם כזה, על אף שבריא הוא מבחוץ, נעשה בהדרגה חולה מבפנים. מקרים מסוג זה יכולים להוות, בבדיקה שטחית, בעיה מביכה מאד, מאחר שתוך עיון בהיסטוריה "האובייקטיבית" של האדם, אין לגלות מתחים מיוחדים או רמזים ברורים שיעידו על התקרבותה של התפתחות פתאומית כזאת. רק כשניתן להשיג מן האדם עצמו את סיפור ה"אני" שלו, ולא מה שמסירה פסיכיאטרית בנסיבות כאלה נותנת בדרך כלל: סיפור מערכת האני השקרי, אז נעשית הפסיכוזה מובנת. לפנינו שני דיווחים יום-יומיים למדי על התפרצות פסיכוזה "לגמרי במפתיע", מן הסוג המוכר לכל פסיכיאטר, הניתנים "מבחוץ". מזווית ראייה זאת הם נשארים באמת מביכים.

צעיר בן עשרים ושנים נראה להוריו וידידיו לגמרי "נורמלי". בתקופת חופשה בחוף הים, יצא לשיט בסירה. הוא נאסף לאחר כמה שעות, משנסחף הרחק לתוך הים. הוא התנגד להצלה, באמרו שאיבד את האלוהים ושהוא יצא לים כדי למצאו. תקרית זאת ציינה התפרצות פסיכוזה גלויה והאיש נזקק לאשפוז במשך חדשים רבים.

גבר בשנות החמשים שלו, שמעולם לא היתה לו בעיית "עצבים" כלשהי, לפחות לא לפי מיטב ידיעת אשתו, יצא עם אשתו וילדיו, ביום קיץ חם, אחרי-הצהרים, לפיקניק על שפת נהר. לאחר הארוחה התפשט מכל בגדיו,

למרות העובדה שהיו מטיילים אחרים בסביבה, ונכנס למים. הוא טבל עד החזה והחל לזרוק מים על ראשו. הוא סירב לחזור ולצאת, באמרו שהוא שוטף את עצמו מחטאיו, מפני שמעולם לא אהב את אשתו וילדיה, ושהוא לא יניח למים עד שינוקה. היה צורך למשות אותו מן המים בעזרת המשטרה, ולאשפוז.

בשני מקרים הנ"ל, ובאחרים שתוארו במקומות אחרים, שפיות (כלומר הופעה חיצונית "נורמלית" — לברש, התנהגות מוטורית וורבלית — כל דבר הגיתן לראיה) נשמרה על-ידי מערכת אני שקרי בעוד שה"אני" נעשה יותר ויותר מעורב לא בעולם משלו אלא בעולם כפי שנראה על-ידי האני.

אני משוכנע גם שמספר ניכר של פסיכוסים ש"נרפאו" קשור בעובדה שהפציינט החליט, מסיבה זו או אחרת, לחזור ולשחק את משחק השפוי.

אין זה בלתי רגיל, לגבי פציינטים שעברו דפרסונליזציה, בין אם סכיופ-רניים ובין אם לאו, לדבר על כך שהרגו את האני שלהם וגם על כך שאיבדוהו או שנגזל מהם.

הכרזות כאלה קרויות בדרך כלל דלזיות (דמיונות-שוא), אבל אם הן אמנם דלזיות, הריהם דמיונות-שוא המכילים אמת קיומית. יש להבינם כהצהרות אמת במובני התיחסות הפרט הנותן אותן.

הסכיופרי האומר שביצע התאבדות, אינו מתכוון לכך שחתך את גרונו או השליך את עצמו לתעלה, והוא מצפה שכך זה יהא מובן לאדם שאליו הוא פונה, אם אין הוא רואה אדם זה כשוטה. למעשה, רבות מן ההכרזות מסוג זה אינן אלא מלכודות שהוא מציב לאלה שהוא מעריכם כשוטים שאינם מסוגלים להבינו. לגבי פציינט מסוג זה, יהא זה אבסורדי מבחינתו לבנות את האני שלו בשסעו את גרונו, שכן בין האני שלו ובין גרונו יש בעיניו רק קשר רחוק וקלוש, רחוק במידה כזו שמה שיקרה לאחד מהם אין לו כמעט כל נגיעה בשני. כלומר, האני שלו הוא באמת בלתי מוחשי. האני נתפס כבן-אלמוות או עשוי מחומר לא-גופני-שאינו בן חלוף. הוא עשוי לכנותו "חומר חיים" או "נשמתו" או אפילו בשם משלו, ולהרגיש שאפשר לגזול ממנו. זו היתה אחת מן האידיאות המרכזיות בפסיכוזה המפורסמת של שרפר (1955).

כדי להבהיר בעיה מרכזית זאת, אפשר להשוות את הפחד מפני אובדן ה"אני" לחרדה נברוטית יותר מצויה, המתגלה לפעמים מאחורי צורות



מסוימות של אימפוטנציה. קורה שאדם החושש לאבד את גבריותו, מגן עליה (מונע את הסירוס) בהעמידו פני אימפוטנט (מסורס) ובהשתכנעו בכך בעצמו, מתנהג בהתאם לכך. הפסיכויטי משתמש בהגנה לפי אותם עקרונות, אלא שהוא מיישמה לא לגבי הפונקציות הגניטליות אלא לגבי האני. זוהי בהחלט ההגנה האבסורדית והפרדוכסלית ביותר, שמעבר לה אי אפשר יותר להרחיק לכת בהגנות מגיות, וזוהי בצורתה האחת או האחרת, ההגנה הבסיסית, עד כמה שיכולתי להיווכח, בכל צורה של פסי-כוחה. אפשר לתארה בצורתה הכללית ביותר כמו: הכחשת הווייה, כאמצעי לשמירת הווייה. הסכיופני מרגיש שהרג את ה"אני" שלו, וכל זאת במטרה למנוע את ההריגה. הוא מת במטרה להישאר בחיים.

גורמים שונים עשויים לתרום להנעת האדם, בדרך זאת או אחרת, להיפטר מן האני שלו. כל מאמצי האני להיעשות נפרד ובלתי-מזוהה עם הגוף, ולמעשה עם כל מחשבה, הרגשה, פעולה, או תפיסה לשחררו לטווח ארוך מחרדה — נכשלו. הוא אינו מפיק כל יתרון מן הניתוק, והוא חשוף לכל חרדה שמפניה ביקש להימלט באופן מקורי. שני המקרים הבאים מציגים את מצוקתו הגדולה של מי שנתון בבעיות אלה.

ראיתי את רוז כשהיתה בת עשרים ושלוש. היא אמרה שהיא חוששת שהיא הולכת ומאבדת את שפיותה, ואמנם כך קרה. היא אמרה שחזרו אליה זכרונות נוראים, שלא הצליחה לדחותם בשום דרך. אבל עכשיו, מצאה לכך פתרון. היא מנסה עכשיו, אמרה, לשכוח זכרונות אלה על-ידי שכחת עצמה. היא ניסתה לעשות זאת בהסתכלה כל הזמן על אנשים אחרים וכך אינה מבחינה לעולם בעצמה. בהתחלה היתה בכך הקלה, להרגיש שהיא יורדת ויורדת; והיא לא רצתה להילחם. אבל משהו בתוכה לחם כנגד. היא היתה מדוכאה והמשיכה לנסות לעשות דברים, אבל לכך נדרש יותר ויותר מאמץ, עד שלכל מחשבה או תנועה נדרשה הפעלה מכוונת של רצון ואז החלה לחוש ששוב אין בה כל כוח רצון. היא מיצתה את כולו. נוסף לכך, חשה פחד לעשות דברים לעצמה או ליטול אחריות אישית על מה שעשתה. בו בזמן, טענה, שהיא סובלת מהרגשה שחיייה אינם בידה, חיייה מנוהלים בידי הכל; לא היו לה חיים משלה, היא רק התקיימה ללא תכלית או טעם. היא חשה, כך אמרה, שלאחרונה "ירדה לחלוטין" והיא רצתה לצאת מ"כך" עכשיו, בטרם יהיה מאוחר מדי, ועם זאת היתה

לה הרגשה שהרחיקה לכת, ששוב אינה יכולה "לקחת עצמה בידים" וש-  
"זה נשמט ממנה". לו היתה יכולה לאהוב אנשים — אולי היתה יכולה  
להתאושש.

ימים אחדים אחר-כך ביטאה את עצמה בדרך הבאה:

המחשבות האלה נמשכות ונמשכות. אני עומדת לעבור את הגבול. האני  
האמיתי שלי ירד — חשתי אותו תמיד בגרון, עכשיו ירד עוד יותר.  
אני מאבדת את עצמי. עמוק יותר ויותר. אני רוצה לומר דברים, אבל  
אני מפחדת. הראש מלא מחשבות, פחדים, שנאות, קנאות. הראש לא  
יכול להכיל אותם. אני מאחורי הגשר של אפי — אני מתכוונת, ההכרה  
שלי שם. הם פותחים את ראשי, או, זאת הסכיופריניה, לא? אינני  
יודעת אם יש לי המחשבות האלה או לא. אני חושבת שרק המצאתי  
אותן לאחרונה על-מנת לקבל טיפול. או, אילו יכולתי לחבב ולהאהוב שוב,  
במקום השנאה הזאת. הייתי רוצה לחבב אנשים, אבל אני רוצה לשנוא.  
אני ממש הורגת את עצמי.

בשבועות הבאים היא המשיכה לדבר באותו אופן. הרושם שהיא הורגת  
את עצמה הגיע לכדי שכנוע שהיא הרגה את "עצמה". היא סברה  
כמעט ללא הרף שהיא באמת הרגה את עצמה או לפעמים שהיא איבדה  
את עצמה. בהודמנויות שבהן לא הרגישה שהיא "אבודה" או "מתה"  
לגמרי היא הרגישה "מוזרה" לעצמה. וגם בה בעצמה ובדברים אחרים לא  
היתה אותה ממשות רגילה. היא היתה מודעת, ובהרגשת כאב, לאובדן  
היכולת להרגיש דברים בדרך ממשית, והיכולת לחשוב מחשבות מציאו-  
תיות. באותה מידה היא היתה ערה לכך שאצל אנשים אחרים קיימת  
היכולת הזו, והיא תיארה טכניקות שונות של תרגול כדי "לחזור למצי-  
אות". למשל, אם אמר לה מישהו דבר שהיא מיינה כ"ממשי" — היתה  
אומרת לעצמה "אני אחשוב כך", והיא היתה חוזרת על המלה או המשפט  
שוב ושוב בפני עצמה בתקווה שמשוהו ממשות הביטוי ידבק בה. היא  
הרגישה שהרופאים הם ממשיים, והיא ניסתה לשמור כל הזמן שם רופא  
במחשבתה. היא ניסתה ליצור תגובה באנשים באמרה משהו מביך. זה  
היה קל מבחינתה שכן הרגישה מנותקת מרגשותיהם. אבל אם הבחינה  
אצלם בסימני מבוכה, אמרה לעצמה שבכל-זאת היא ממשית, שכן יכלה  
להשפיע השפעה ממשית על אנשים ממשיים. כשמישהו "נכנס לראשה"  
היתה אומרת לעצמה שהיא-היא האדם הזה. עדיין היה נדמה לה שלו יכלה  
לחבב מישהו, היתה נעשית בעצמה כמוהו. היא עקבה אחרי אנשים,  
חיקתה את דרך הילוכם, העתיקה את משפטיהם ותנועותיהם. היא הסכימה

עם כל דבר שנאמר בפניה, בדרך שהיתה מכעיסה לעתים תכופות את אנשי סביבתה. ובמשך כל הזמן הזה, המשיכה בכל-זאת לומר שהיא מתר-חקת יותר ויותר מן האני האמיתי שלה. היא רצתה להיות מסוגלת ל"הגיע" לאחרים ולהניח לאחרים להגיע עדיה, אבל הדבר נעשה יותר ויותר בלתי-אפשרי. בהדרגה הרגישה יותר נואשת ופחות מבוהלת; אבל רדופה בכל-זאת על-ידי פחד מתמיד. היא נעשתה בלתי מסוגלת להבין סיבתיות ותכלית. היא ראתה אנשים עושים דברים, אבל אמרה שאינה יכולה להבינם. היא היתה משוכנעת שכל אחד חכם ממנה. הם כולם עושים דברים חכמים, אבל היא אינה יכולה לתפוס למה מכוונות אפילו פעולותיהם הפשוטות ביותר. שוב לא היה לה עתיד. הזמן עצר מנוע. כל זכרונותיה היו דברים מוצקים ודחוסים, מצטופפים בתוך ראשה. היה ברור שהיא איבדה כל חוש להבחנת מאורעות בזמן, בין העבר, ההווה או העתיד. היא איבדה כל חוש למה שמיינקובסקי קורא הזמן ה"הווה".

היתה זאת עובדה משמעותית ביותר ככל שהיא חשה, שאינה יכולה להגיע לאנשים אחרים, ושנאנשים אחרים אינם יכולים להגיע עדיה; ככל שחשה עצמה בעולם משל עצמה — "הם אינם יכולים להיכנס, ואני איני יכולה לצאת" — כן נעשה עולם פרטי וסגור זה שלה מפולש לסכנות פסיכוטיות מבחוץ; כלומר, הוא נעשה במובן מסוים יותר "פומבי". היא נעשתה יותר חשדנית כלפי אנשים אחרים, והחלה להחביא דברים מאחורי מנועול, בה-אמינה שמישהו גונב ממנה דברים. היא היתה בודקת את תיקה וחפציה האישיים לעתים תכופות מאד כדי לוודא שלא נגזל ממנה דבר. פרדוכס זה של היותה יותר מסוגרת ובו-בזמן יותר פגיעה, מצא את ביטויו הברור ביותר בהכרזה שהיא רוצחת את עצמה מחד-גיסא — ובפחד שמא ה"עצמי" שלה יאבד או ייגנב — מאידך-גיסא. היו לה רק מחשבותיהם של אנשים אחרים והיא יכלה לחשוב רק מה שנאנשים אחרים אמרו. ואז החלה לדבר על עצמה כעל שניים: "ישנם שני אני... היא אני, ואני היא כל הזמן". היא שמעה קול האומר לה לרצוח את אמה והיא ידעה שקול זה שייך "לאחד מן האני שלי".

"מכאן ולמעלה (אמרה בהצביעה על רקותיה) זה רק צמר-גפן. אין לי מחשבות משלי. אני נורא מבולבלת, אני, אני, אני כל הזמן, אני ועצמי, כשאני אומרת עצמי, אני יודעת שזה לא כך, משהו קורה לי, איני יודעת מה". וכך, על אף הפחד מפני אובדן האני שלה, כל מאמציה "לחזור למציאות" היו כרוכים באי היותה היא עצמה, ונסיונותיה לברוח מעצמה



או להרוג את האני שלה המשיכו לשמש כהגנות בסיסיות. האדם נדחף "להרוג את עצמו" לא רק בלחץ של חרדה, אלא מתוך תחושת אשמה, שבאנשים כאלה היא מסוג עו וקיצוני במיוחד, תחושה שאינה מותירה להם כל שוליים לתמרון.

ראינו כבר כיצד, תחת לחץ אשמה כזה, נדחף פיטר להיות דבר, להיות אף-לא-אחד.

להלן נביא דוגמה אחרת, של פציינטית שעברה תהליך דומה, אלא שלמו-לה נעצרה בדרך, או נכון יותר — היא עצרה את התהליך לפני שהכניסה את עצמה לתוך מצב פסיכוטי, שממנו קשה השיבה.

מרי בת העשרים היתה סטודנטית בקולג' במשך שנה בלא לעבור אף אחת מבחינותיה. היא הגיעה לבחינה ימים אחדים לפני המועד או אחריו. אם קרה שהגיעה בזמן, או במשך הבחינה, נראה הדבר פחות או יותר כמקרה, והיא לא יכלה להשיב על השאלות. בשנתה השניה בקולג' הפסיקה לחלו-טין להשתתף בשיעורים, וכנראה לא עשתה דבר. היה קשה במיוחד לעמוד על עובדות קונקרטיות בחיי הנערה הזאת. היא באה אלי לפי הצעת מישוהו אחר. קבעתי מועד קבוע לראותה פעמיים בשבוע. אלא שמעולם לא היה אפשר לנבא מתי תגיע. אין לומר שהיתה בלתי דייקנית — זה יהא מעט מדי המועד שנקבע לפגישה היה בגדר נקודה בזמן אשר כיוונה אותה רק באופן מעורפל ביותר. היא היתה מגיעה בשבת בבוקר לפגישה שנקבעה ליום ה' אחר-הצהרים או שהיתה מטלפנת בחמש אחר-הצהרים לומר שרק עכשיו התעוררה ולכן לא יכלה להגיע לפגישה בארבע, והאם זה מתאים שתבוא בעוד כשעה. היא היתה מחסירה חמש פגישות רצופות בלא כל הודעה, ומגיעה לפגישה השישית בדייקנות ללא כל הסבר, וממשיכה במקום שהפסיקה בו בביקור הקודם.

היא היתה יצור קטן, רזה, חיזור, בעלת שיער נוקשה ולא מטופל. היא התלבשה בדרך מטושטשת ומוזרה. היא היתה סודית וחמקנית ביחס לעצמה באופן יוצא מן הכלל. ככל שיכולתי להבחין, לא ידע אף אחד מן האנשים הרבים שעמם קיימה מגע חולף, כיצד בילתה את חייה. ביתה היה מחוץ ללונדון, אבל מאז שהחלה ללמוד בקולג' היא גרה בעיר והחליפה מגורים לעתים תכופות. הוריה מעולם לא ידעו היכן היא; היא היתה נופלת עליהם בזמנים מוזרים ומבלה את הזמן כאילו היתה מכר-משפחה מקרי (למעשה היתה בת יחידה), הילוכה היה קל וחרושי, כמעט כעל בהונות. דיבורה היה רך וברור, אבל מרוחק, נטול חיים, חרישי ומסוגנן. היא העדיפה שלא

לדבר על עצמה אלא על נושאים כלליים, כפוליטיקה וכלכלה. היא התיחסה אלי באדישות גלויה, והבהירה לי שאינה רואה בי יותר מאשר אחד ממכריה המקריים הרבים, שאליו היא קופצת לפטפוט קל. ובכל זאת אמרה לי פעם, שאני אדם מקסים; אלא שהאופי שלי מושחת ומלוכלך. היא לא הציגה כל משאלה או צפיה לקבל ממני משהו ומעולם לא היה ברור לגמרי מה היא מרגישה שהיא מפיקה ממני. מאחר שחשה עצמה אדישה כל-כך כלפי, לא יכלה להבין מדוע היא נוסעת מרחקים ארוכים כאלה כדי לראותני.

אפשר היה לחשוב שמקרה זה הוא נטול-תקוה, שכן הנערה הציגה ללא ספק תמונה קלינית פסיכיאטרית של דמנטיה-פרקוקס או סכיזופרניה סימפלקס.

מכל מקום, יום אחד הגיעה אלי בדיוק במועד שנקבע, כשהיא שונה עד להדהים. לראשונה מיום שהיכרתיה היתה לבושה בתשומת לב כלשהי וללא אותה מוזרות מטרידה בלבוש ובהתנהגות שהיא כה טיפוסית לאנשים אלה, אבל כה קשה להגדרה. בתנועותיה ובמבע פניה היו חיים, ולא היה אפשר לטעות בכך שהיא פתחה את הפגישה באמרה שהיא תפסה שהיא ניתקה עצמה מכל יחס ממשי לאנשים אחרים, ושהדרך בה חיתה מפחידה אותה ושהיא יודעת בתוך עצמה שאין זו הדרך הנכונה לחיות. אין ספק, שקרה משהו משמעותי, לפי דבריה, ואיני רואה סיבה להטיל ספק בהם. זה התעורר מראית סרט. היא הלכה יום יום במשך שבוע לראות את הסרט "לה-סטרדה". זהו סרט איטלקי על גבר ונערה, שבו הגבר הוא אתלט נודד העובר מעיר לעיר ומבצע את ההופעה שלו: ניתוק שרשרת המהודקת סביבו על-ידי ניפוח החוזה. הוא רוכש ילדה מהוריה שתשמש לו כאסיסטנטית. הוא חזק, אכזר, מלוכלך ומושחת. הוא מתיחס אליה כלשפחה. לפי חשקו — הוא אונס אותה, מכה אותה, נוטש אותה, לכאורה, ללא מצפון או חרטה. הוא אינו רואה בה אדם, אינו אסיר-תודה כשהיא מגסה להנעים לו או לספקו. הוא מבהיר לה שאין דבר שהיא יכולה לעשות למענו — שמישהו אחר לא ייטיב לעשות זאת ממנה. היא אינה יכולה לראות טעם בחייה, שניתנו לאדם זה, כי בשבילו היא נטולת ערך וטעם. על אף שבעצבותה אין מרירות מתמדת, היא שרויה ביאוש בשל חוסר המשמעות שבה. היא מתידדת עם לוליין-קרקס ומקוננת לפניו על מר גורלה. אבל כאשר מציע לה הלוליין לעזוב אתו, היא מסרבת באמרה שאינה יכולה להשאיר את האיש שלה לבדו, ללא מי

שיסייע לו. הלוליין מרים אבן חצץ ואומר שאינו יכול להאמין שהיא לגמרי נטולת ערך שכן היא צריכה להיות שווה לפחות כמו האבן, והאבן, לפחות, קיימת. והוא מוסיף שוודאי יש בה תועלת כלשהי למרות שאין היא יודעת זאת, מאחר שידעה שהיא נחוצה לגבר שאותו אינה רוצה לעזוב.

רוב קסמו של הסרט מרוכז בנערה. היא נטולת כל מרמה או העמדת פנים. כל צל של הרגשה מתבטא מיד ובפשטות בכל פעולה שלה. כשהגבר שלה הורג את הלוליין לנגד עיניה ונמלט עמה מן החוק, היא נעשית דוממה ורק גונחת — אינה עושה דבר, ואינה אוכלת. כשמצבה אינו משתפר, הוא נוטש אותה בשנתה על אם דרך.

מרי הודהתה עם הנערה ובו־בזמן ראתה את עצמה במנוגד לה. מנתק השלשות בשחיתותו, באדישותו ובאכזריותו — ייצג בעיניה את דמות אביה ובמידה מסוימת — את דמיונותיה אודותי. אבל מה שהיכה בה מעל לכל, היתה העובדה שעל אף יאוש ואומללות כאלה, לא ניתקה את עצמה הנערה מן החיים הללו, איומים ככל שהיו. מעולם לא הפכה לסוכן ההרט שלה עצמה, ואף לא ניסתה לסלף את פשטותה. הנערה לא היתה דתית במיוחד; לא היתה לה כל אמונה, כפי שלא היתה למרי, בהוויה שיכלה להיקרא אלוהים; ובכל זאת, על אף שאמונתה היתה חסרת־שם, היתה דרך חייה יותר בגדר חיוב החיים מאשר שלילתם. מרי ראתה כל זאת כניגוד נורא לדרכה שלה בחיים. שכן הרגישה שהיא גדרה בפני עצמה כל פתח לתום ולסליחה שבבריאיה. אפילו הנערה שבסרט היתה מסוגלת לצחוק למראה ליצני קרקס, לחרוד לחיי לוליין על חבל, למצוא ניחומים בשיר, ולהיות שווה לא פחות מאשר חלוק אבן.

מנקודת־מבט קלינית "אובייקטיבית", אפשר לומר שנעצר כאן תהליך של נסיגה סכיופרגנית פרוגרסיבית, קרוב לוודאי על בסיס אורגני. מנקודת מבט אכזיסטנציאלית אפשר לומר שמרי הפסיקה לרצוח את עצמה. היא ראתה שחייה הפכו לנסיון שיטתי להרוס את זהותה ולהיעשות אף־לא־אחד. היא נמנעה מכל דבר שדרכו היתה עלולה להתגדר כאדם ממשי המעורב עם אחרים בתפקידים מוגדרים. היא ניסתה לפעול כך, שלפעולותיה לא יהיו כל תוצאות ממשיות, ומשום כך באמת לא היו לפעולות ממשיות. במקום להשתמש בפעילות כפי שכולנו עושים בדרך־כלל, כדי להשיג מטרות ממשיות ולהיעשות יותר ויותר מוגדרים כאנשים מסוימים כפי שהננו, ניסתה היא להמעט את עצמה עד כדי גויעה והיעלמות, בכך



שמעולם לא עשתה משהו מסוים, מעולם לא היתה, לכאורה, במקום כלשהו בזמן מסוים, עם אדם מסוים, בעשותה דבר מסוים. היא היתה תמיד, כפי שהבנו כולנו, במקום מסוים בזמן מסוים, אבל היא ניסתה למנוע את המשתמע מכך על-ידי היותה תמיד "מופשטת", תמיד כאילו במקום אחר ו"נעדרת" מפעולותיה. היא נהגה כאילו אפשר לא להיות "בתוך" פעו-לותיה. המאמץ לנתק עצמה מפעולותיה פלל כל מה שעשתה, העבודה שביצעה לכאורה, החברויות שיצרה לכאורה, וכל ביטוייה ומחוותיה. באמ-צעים אלה ביקשה להפוך לאף-לא-אחד. לפיכך, היתה עמדתה דומה מאד לזו של פיטר. שניהם הגיעו לכך שהרגישו יותר ויותר משוכנעים שהיתה זו רק העמדת פנים בכך שייצגו מישו ושהמהלך הישר היחידי הפתוח לפנייהם הוא להיעשות אף-לא-אחד, מאחר שכך "באמת" הרגישו את עצמם.

לגבי הקלינאי, תהליך זה של הכחדה עצמית לא ייצג אלא תהליך חולני של סכיוזופרניה סימפלקס. כמו במקרה של פיטר ומרי, הפציינטיים בשלב שתואר זה עתה, אינם חשים אשמה רבה ביחס למחשבות ספציפיות או פעולות שהם הגו או ביצעו. ואם הם חשים אשמה, היא נדחקת מפני חריפותה של תחושת רוע או חוסר-ערך הפוגעת בעצם זכותם להיות במובן כלשהו. האדם מרגיש אשם על שהוא מעז להיות, ואשם כפליים על אי היותו, על היותו נפחד מכדי להיות, ומנסה לרצוח את עצמו אם לא באופן ביולוגי, הרי לפחות מבהינה אכזיסטנציאלית. אשמתו היא הגורם המכריע המונע השתתפות פעילה בחיים, ומחזיק את ה"אני" בבידודו, תוך כדי הנעתו להסתגרות נוספת. לפיכך מתקשרת האשמה למהלך זה עצמו, שהונע על ידה במקורו.

גיימס למשל, סיפר על החלום הבא: "שני אטומים היו נעים באופן מקביל ואז פנו במהלכם לאחור וקפאו על מקומם, כשהם נוגעים כמעט זה בזה". הוא תיאר בידיו את מהלכם, הוא נתעורר מחלום זה לפתע פתאום, בבהלה, ובהרגשה קשה מנבאת רע.

פירושו לחלום זה היה ששני האטומים היו הוא עצמו: במקום להמשיך ב"מהלכם הטבעי" הם "פנו לאחור". בעשותם כך הם "הפכו את סדרם הטבעי של הדברים". אסוציאציות נוספות לחלום זה גילו שגיימס חש אשמה עמוקה על שהוא "פנה אחורה" ביחסו עם עצמו, מאחר שזו היתה:

1. צורה של אונגניום (זאת אומרת: בזבוז כוחות היצירה הפריון שלו).
2. הימנעות מיחסים הטרנסקסואליים בפועל (שכן בחר ביחסים שבין שני

חלקים של הווייתו, שאחד מהם היה זכרי ומשנהו נקבי).

3. הימנעות מיחסים עם אנשים אחרים (תוך כדי חיווק קשר הומוסקסואלי מיוחד עם עצמו בתור עצמו).

זה מבהיר קושי נוסף של הבעיה, שבנסיבות אלה קשר האני לעצמו הוא קשר של אשם, מאחר שכפי שצינו כבר קודם, הוא מתכנס לתוך עצמו או שואף לסוג של קשר שב"סדר הדברים הטבעי" יכול להתקיים רק בין שני אנשים, ומן הנמנע לחיותו רק בתוך האני עצמו.

פיצול האני ("שני האני" של רוו. המצב המיוחד על-ידי שני האטומים של גיימס) יוצר את הבסיס לטיפוס מסוים של הלוצינציה. אחד מקטעי האני שומר בדרך-כלל על תחושת "אני". האחר יכול להיקרא או "היא", אבל "היא" זאת היא בכל זאת "אני". רוו אומרת "היא אני, ואני היא כל הזמן". סכיופרנית אחת אמרה לי: "היא אני המחפש את עצמי" (העצמי במצבים סכיופרניים כרוניים מתפצל לכאורה לתאים אחדים שלכל אחד מהם תחושת אני מסוימת. וכל אחד מתיחס לקטעים האחרים כלא-אני בחלקו). "מחשבה" השייכת לאני "האחר" יש בה מאיכותה של תפיסה, מאחר שהיא מתקבלת על-ידי האני לא כמוצר של דמיונו ולא כשייך לו. כלומר האני האחר הוא הבסיס להלוצינציה. הלוצינציה היא תפיסת-שוא של חלק מהאני ה"אחר" המפורק, שיש בו שרידים של תחושת אני; זה נעשה ברור ביותר אצל פסיכויטים גלויים. יתר על כן, יחסי העצמי עם עצמו מספקים את המערכה הפנימית להתנגשויות עזות בין רוחות-רפאים הנלחמים בפנים, רוחות רפאים שמוחסות להם ממשות רפאים (ראה הפרק הבא). אלו הן למעשה ההתנגשויות, שבין שדים פנימיים אלה המביאות את האדם לומר שהוא נרצח, או ש"הוא" רצח את ה"עצמי" שלו. אלא שאפילו אם מדברים בשפה סכיופרנית, למעשה אין זה אפשרי לרצוח את רוח הרפאים שב"אני" הפנימי בעוד שאפשר לחתוך את גרון עצמו. רוח רפאים אינה יכולה להירצח. מה שיכול לקרות הוא שמקומו ותפקודו של "אני הרפאים" נתפס כמעט לחלוטין על-ידי סוכנים ארכיטיפיים השולטים לכאורה בכל רבדיה של הוויית הפרט. ואז היא תפקידה של הפסיכותרפיה למצוא קשר עם ה"אני" המקורי של האדם שעלינו להאמין שהוא עדיין בגדר אפשרות, גם אם לא מציאות עכשווית, וניתן עדיין להחזירו לחיים של ממש. אבל זהו סיפור שנוכל לחזור אליו ולהבהירו רק אחרי שנחקור תהליכים ותופעות פסיכו-טיות ביתר אריכות, ולכך נשים פנינו עתה.